

VJESNIK DRŽAVNOG ARHIVA U RIJECI; SV. I. (1953), SV. II. (1954)
I. SV. III. (1955—1956)

Prva dva sveska u redakciji Dr. I. Beuca, a treći redakcionog odbora: Dr. Vj. Bratulić, Dr. D. Klen, B. Ljubetić, Vl. Ognjenović, uz glavnog i odgovornog urednika Dr. M. Zjačića.

Naša nauka i javnost uopće već je davno očekivala ovu publikaciju, te sa iskrenim zadovoljstvom prati njeno redovno izlaženje od god. 1953. To prije svega zbog toga, što rad na publiciranju gradje za povijest Istre i Rijčke spada nesumnjivo među osnovne i prioritetne zadatke hrvatske historiografije. Zapravo je suvišno, ali je možda ipak korisno da opet i ovdje ponovimo, kolike nam je štete nanio u prošlosti nemar naše građanske historiografije, koja se skoro uopće nije brinula za objavljivanje historijske gradje o Istri i Rijeci, te koliko je s druge strane nacionalno-političke štete kao i naučne štete i dezorijentacije u širim razmjerima nanijela djelatnost talijanske građanske historiografije, u ovom pravcu, publicirajući tu gradju sasvim jednostrano, po pravilu površno, politički tendenciozno u duhu iredentističkih pretenzija, i svim tim nenaučno.

No baš s gledišta takve i tolike potrebe naučnog i kritičkog izdavanja gradje za historiju Istre i Rijeke ne možemo biti sasvim zadovoljni s prva dva sveska »Vjesnika Drž. arhiva u Rijeci«.

U prvom svesku naime od ukupnog obima od blizu 370 stranica svega je pedesetak stranica posvećeno gradji, a sav ostali prostor tog prvog sveska ispunjavaju rasprave, odnosno inventari.

Od gradje su objavljeni dragocjeni

Glagoljski tekstovi iz arhiva osorske općine (str. 174—207) s instruktivnim uvodom (str. 163—172) i korisnim indeksom (str. 208—217). To su tekstovi iz perioda od 1545.—1772. godine, a od ukupno 76 sačuvanih dokumenata izabrano je i ovdje objavljeno 67. Ova će gradja izvrsno doći i filozofima i za kulturnu i opću historiju. Posebno i za historiju notarijata, a njeno objavljivanje je dokumentarno opovrglo staru laž i mistifikaciju talijanske iredentističke historiografije, koja je tvrdila, da su u osorskom arhivu sačuvana samo 2 (dva) dokumenta pisana glagoljicom!? Treba bezuvjetno nastaviti objavljivanjem ovakve glagoljske gradje sa cijelog kvarnerskog i istarskog područja, te bi u svakom svesku »Vjesnika« trebalo ponešto od te gradje objaviti.

Od rasprava se u ovom prvom svesku nalazi opsežna studija dr. I. Beuca *Osorska komuna u pravno-povijesnom svijetlu* (str. 5—157). Vrlo je dobra zamisao, i neophodna za pravilan arhivistički rad, da se uporedo sa sređivanjem arhiva osorske općine obradi i sam historijski razvoj te komune. Autor je to učinio faktografski iscrpno i savjesno. No njegovo je izlaganje nešto previše razvučeno, a interpretacija bi trebala biti savremenija. Sam pravno-historijski razvoj nije baš dovoljno objašnjen, pogotovo ne u vezi s općim ekonomsko-društvenim i političkim raz-

vojem osorske komune. Prikaz historije prava samo na osnovu zakonskih tekstova, a bez obzira na pravnu praksu (na gradju iz pravnog života) ne može biti naučno ispravan. Autor je načelno opravdano ignorirao dosta obilnu talijansku propagandističku historijsku literaturu o svojoj temi. No kada je s ovoliko akribije i detalja razradio temu, šteta, što nije ipak bar na nekoliko važnijih primjera pokazao, radi neupućenih, svu onu poznatu površnost i tendencioznost, improvizacije i mistifikacije, te talijanske iredentističke historiografije i u obradi historije Osora. Takav je postupak potreban, jer ima ljudi, kojima te očevodne istine moramo stalno dozivati u pamet.

Od inventara objavljen je onaj arhiva osorske općine s gradjom iz perioda 1459.—1945. godine (str. 221—359), pri čemu su neki dijelovi inventara razrađeni detaljnije, a neki tek sumarno. Nije spomenuto, da je na sređivanju arhiva osorske općine radila i pomagala u dva navrata i ekipa Jadranskog instituta JAZU iz Zagreba, koja je u tu svrhu upućena bila u Drž. arhiv na Rijeci, a što je bio red da se spomene. Na kraju ovog prvog sveska dodan je još i sumarni *Opći inventar Drž. arhiva u Rijeci*.

Kako već rečeno, glavni je i uglavnom jedini važniji prigovor ovom prvom svesku, da je premalo prostora dao za objavljivanje nove gradje.

Drugi svezak je nešto bolji u tom pogledu, ali još uvijek nema prave i pravilne fizionomije. U njemu je ipak polovica prostora posvećena gradji.

Tu je najprije, u pripremi B. Vučetićeve, *Knjiga terminacija feudalne jurisdikcije Barban-Rakalj, 1576.—1743.* (str. 119—281) s uvodom (str. 101—117) i indeksom (str. 283—293). Vrlo zanimljiva gradja, kako za historiju feudalnog dobra Barban-Rakalj, tako i za historiju istočne Istre. Na ovom se sa-

držajno nadovezuje, u pripremi dr. M. Zjačića, *Knjiga vizitacije feudalne jurisdikcije Barbana i Raklja iz godine 1767.* (str. 315—488) s kraćim uvodnim napomenama (str. 309—314). I knjiga terminacija i knjiga vizitacije brižljivo su pripremljene za štampu, ali nam se čini, da bi bilo bolje, da je izrađen za svaku odmah i iscrpan indeks (knjiga terminacije ima stari i nepotpuni indeks, a ona vizitacije nema nikakav). Takvi indeksi su od neprocjenjive koristi istraživačima. Njih, pogotovo kod ovakve gradje, ne mogu zamijeniti nikakvi pregledi sadržaja, a pogotovo ne stari i nepotpuni pregledi. U svakom slučaju ova gradja o Barbanu — Raklju ispunjava jednu osjetnu prazninu u dosada objavljenim istarskim izvorima, pa treba odati puno priznanje trudu B. Vučetićeve i dr. M. Zjačića.

Jednako treba naglasiti korisnost i vrijednost rasprave Dr. M. Korlevića, *Uprava i sudstvo u Istri 1918.—1945.* (str. 19—91). Već smo ranije spomenuli, od kolike su važnosti za arhivistički rad ovakve rasprave o državnom, sudskom i uopće organizacionom ustrojstvu na pojedinim područjima, iz kojih se vidi porijeklo, zadaće i razvoj svih onih organa, ustanova, organizacija i uopće svih subjekata, iz čije su djelatnosti nastali pojedini arhivski fondovi. Bez toga ne može biti uspješnog i točnog arhivističkog rada na tim fondovima. Potrebno je samo pripaziti, da ovakve rasprave ne budu suviše razvučene, da sva bitna pitanja obrade, da se ne izgube u neznatnim detaljima, a opet da vode računa o takvim detaljima koji su važni u *arhivističkom* radu (s tim, da u bilješkama dadu iscrpnije takve detalje.)

Od rasprava općehistorijskog karaktera, koje nemaju veze s arhivistikom ni s drugim pomoćnim historijskim naukama, nalazi se u ovom drugom svesku i rad dr. S. Antoljaka, *Veze između*

Zadra i Rijeke u Srednjem vijeku (str. 5—17). Ima kod nas više autora, koji mnogo pišu o historiji, i to na taj način, da napabirče ponešto podataka o nekoj temi, to prepričaju, pa time, kao »naučnim« radovima, ispunjavaju strane i strane raznih i brojnih publikacija. Tako je nekako i S. Antoljak za ovaj rad pokupio nešto podataka, na koje je naišao, pa ih suho prepričava bez zahvata u cjelovitu i suvislu problematiku i bez udubljanja u tu problematiku. Ovakvi su radovi sasvim suvišni i nepotrebni u »Vjesniku«, i ne samo u »Vjesniku«.

Ni za opsežnu raspravu dr. I. Beuca, *Statut zadarske komune iz 1305. godine*, koja zaprema ništa manje nego 270 štampanih strana, ne možemo naći opravdanje, zašto je objavljena u »Vjesniku«. Vrijedna je svake pohvale težnja autora da publicira ovu studiju u čast 10-e godišnjice oslobođenja Zadra, ali je njeno mjesto bilo u zadarskim publikacijama odnosno u zagrebačkim publikacijama Jugoslavenske akademije, a ne u ovom »Vjesniku«. Tu je ona oduzela mjesto drugim priložima. Jer, da je na tih 270 strana publicirana nova i nepoznata *gradja za historiju Istre*, koja nam je toliko potrebna, tada bi tek »Vjesnik« ispunio svoju zadaću, i time dao koristan i potreban prinos, odnosno poticaj hrvatskoj historiografiji, kakav se od tog »Vjesnika« sa *Rijeke* i očekuje. To je ujedno najvažniji prigovor ovom drugom svesku »Vjesnika«! Inače je ova studija dr. I. Beuca pisana s mnogo pažnje, erudicije i s korištenjem svim štampanim izvorima. Ne možemo ovdje ulaziti u obimnu, načelnu i diskutabilnu problematiku: izgradnje naših srednjovjekovnih primorskih komuna, recepcije rimskog prava, stvarnog utjecaja bolonske škole, izvora statutarnog prava, odnosno običajnog prava spram volje i pritiska suverene vlasti, itd., kao ni u autorove teze o

tim pitanjima. Želimo samo spomenuti, da nam se čin nedovoljno kritičan autorov stav spram talijanske literature, koju citira, a uz to, kako smo već ranije rekli, mišljenja smo, da suho reproduciranje zakonskog teksta statuta, bez analize, kakva je bila primjena tog zakonskog slova u životu, nema zapravo nekog posebnog naučnog smisla.

Treći svezak »Vjesnika« ispunjen je naprotiv isključivo građom, i u tom je njegova posebna vrijednost.

Glavni dio prostora (str. 5—339) zauzima izvrstan prilog dr. M. Zjačića, *Knjiga riječkog kancelara i notara Antuna de Renno de Mutina, 1436—1461*. Radi se o najstarijim sačuvanim riječkim kancelarskim i notarskim spisima. Ovo nije samo prvorazredan izvor za historiju Rijeke, već je to izvor šireg značenja s obzirom na važnost pomorsko-trgovačke uloge Rijeke u XV. stoljeću. Pored obilne privatno-pravne gradje, kakvu po pravilu predstavljaju notarski spisi, ima tu i vrlo zanimljive javno-pravne gradje, kao odlukâ i uredabâ gradskog vijeća Rijeke, kojih je pregled sadržaja autor lijepo prikazao u svojim uvodnim napomenama pred tekstom spisâ.

Dio ovih spisa notara A. de Renno objavio je 1912. i 1913. godine talijanski iredentistički historiograf-propagandist S. Gigante. Medjutim je dr. M. Zjačić utvrdio, da u tim publiciranim dijelovima postoje »mnoga, mjestimično vrlo znatna, odstupanja od izvornog teksta« (str. 8), pa je ne obazirući se na bezbroj sitnijih grešaka u čitanju S. Gigantea objavio ništa manje nego šezdeset osam štampanih strana onih znatnijih i osjetljivijih grešaka Giganteove transkripcije. To je ne samo vrlo koristan posao, nego je evo time još na jednom konkretnom primjeru više nego obilno i dokumentarno dokazao, kakva je »naučna« vrijednost tekstova publiciranih od talijanske iredentistič-

ke historiografije i dokle ide njena površnost i neozbiljnost u trci za brzim rezultatima, propagandnim efektima i improvizacijama. Ova Zjačićeva analiza, ovih 68 stranica »naučne« legitimacije talijanske iredentističke historiografije, izvrsno će poslužiti i neupućennoj stranoj naučnoj javnosti, a i nekim domaćim autorima, koji zanemaruju dužan kritički odnos spram spomenute talijanske historiografije. Šteta, što u rézimeu na engleskom jeziku nije autor detaljnije prikazao Giganteov postupak, radi iscrpnije informacije strane naučne javnosti. Ovakvi se slučajevi ne smiju propustiti, a da se što bolje ne razotkriju pred svjetskom naučnom javnošću. Autor je ovdje dao Rennove spise za period od marta 1446. do decembra 1450., a ostatak će očito slijediti u narednom svesku »Vjesnika«. I ovdje međutim moramo upozoriti na potrebu iscrpnog, osobito stvarnog, indeksa, no pretpostavljamo, da će ga autor dati na kraju, pošto objavi sve spise. Dr. M. Zjačić nam se i ovim radom na spisima notara A. de Renno predstavio kao izvrstan paleograf i priredivač srednjovjekovne građe za publiciranje. Možemo samo poželjeti, da on nastavi sličan rad.

Drugi prilog u ovom trećem svesku »Vjesnika« dao je prof. M. Kos iz Ljubljane, *Jedan urbar iz vremena oko 1400. o imanjima Devinskih i Walseeovaca na Kvarneru* (str. 3—18, posebna paginacija). Ovaj urbar obuhvata: grad i općinu Rijeku, Kastav, Veprinac, Lovran, Mošćenice i Brseč. U vrlo instruktivnom uvodu autor pravilno upozorava, da ovaj urbar »iako po opsegu nevelik, prvi je i jedini poznati u urbarnom obliku sastavljeni pregled o devinsko-walseeovskim imanjima uz Kvarnersko Primorje između Rijeke i Brseča« (str. 8). On ga uvjerljivo datira

oko god. 1400. t. j. u godine, kada su Rijeka i ostala kvarnerska imanja prelazila od Devinskih na Walseeovce. Građja je nesumnjivo vrlo zanimljiva za ekonomsku historiju Kastavštine.

S ovim trećim sveskom »Vjesnik Drž. arhiva u Rijeci« dobiva svoju pravu i najpotrebniju fizionomiju. Ta se fizionomija utvrđuje pogotovo i stoga, što je na Rijeci počeo već izlaziti i historijski časopis »Jadranski zbornik« — prilozi za povijest Istre, Rijeke i Hrvatskog Primorja, glasilo Povijesnog društva Hrvatske, podružnice u Rijeci i Puli. Taj časopis objavljuje historijske rasprave, a »Vjesnik« treba da objavljuje: historijsku građju, inventare i rasprave iz oblasti arhivistike i pomoćnih historijskih nauka. Uz takvu podjelu rada oba časopisa imaju svoju jasnu fizionomiju i puno opravdanje. U tom bi pravcu, čini nam se, trebalo da se razvijaju te dvije publikacije kao važne naučne periodike Rijeke i Istre, a uz moralnu i materijalnu pomoć naše šire zajednice. Što se tiče samog »Vjesnika«, želimo još napomenuti, da je vrlo važan kriterij, kojim će njegova redakcija odabirati građju za publiciranje; birajući onu najvažniju građu, ne zaboravivši u svakom svesku na glagoljske tekstove; vodeći računa o građji i za političku i za ekonomsku i za kulturnu historiju; konačno, vodeći računa o ekonomiziranju prostorom, t. j. koju građju treba objaviti in extenso, a koju je dovoljno publicirati u registima. Izrada perspektivnog plana za publiciranje najvažnije građe kroz duži niz godina, čemu je sigurno Državni arhiv u Rijeci već pristupio, svakako će pridonijeti, da se redakcijska politika pravilno usmjeri. Možda bi bilo dobro, da se takav plan dade na diskusiju i širem krugu interesiranih, koji rade na historiji Istre i Rijeke.

Bernard Stulli